

АВТОНОМІЯ УНІВЕРСИТЕТІВ ЯК ОСНОВНА СКЛАДОВА РЕФОРМУВАННЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Глобальні динамічні зміни в суспільно-економічному розвитку визначають головні напрямки оновлення і розвитку вищої освіти в Україні, підвищення її якості та приведення у відповідність до потреб ринку праці. Форми і зміст автономії українських закладів вищої освіти повинні забезпечити подолання системних проблем, що накопичилися у вітчизняній системі вищої освіти. Серед найгостріших проблем можна виділити: незбалансованість мережі ЗВО; високий рівень корупції; інфляція стандартів освіти; низький рівень оплати праці викладачів та співробітників; ізоляція від міжнародної інтелектуальної спільноти; відрив викладання від сучасної науки; кадрова політика; матеріально-фінансове забезпечення; суспільна відповідальність; контроль якості освітніх послуг; співпраця держави і громадянського суспільства; потенційні загрози, пов'язані з непередуманими заходами посилення автономії.

Реформування системи вищої освіти передбачає право університетів: встановлювати власні навчальні програми та цілі (змістовна автономія); визначати способи досягнення раніше встановлених пріоритетів, які визначені як частина національної політики (процедурна автономія); визначати власну академічну структуру (органічна автономія).

У Великій Хартії європейських університетів автономія названа одним з фундаментальних принципів університетів. Умови та правила, за якими працюють європейські університети, характеризуються високим ступенем різноманітності, що відображає численні підходи до актуального пошуку балансу між автономією та підзвітністю у відповідь на вимоги суспільства і зміни у розумінні суспільної відповідальності за вищу освіту. Дослідження функціонування європейських університетів доводить: автономія сприяє покращенню стандартів якості; бюджетна автономія підвищує продуктивність досліджень; кадрова автономія позитивно пов'язана зі ступенем диверсифікації надходжень, що зменшує ризики, пов'язані з надмірною залежністю від будь-якого конкретного спонсора. Крім того, існує зв'язок між автономією та здатністю університетів залучати додаткове фінансування.

Україна в Законі «Про вищу освіту» визначила автономність ЗВО як самостійність, незалежність і відповідальність закладу вищої

освіти у прийнятті рішень стосовно розвитку академічних свобод, організації освітнього процесу, наукових досліджень, внутрішнього управління, економічної та іншої діяльності, самостійного добору і розстановки кадрів.

Розширення автономії вишів України торкнулося, перш за все, їх правового статусу. Їм надано право самостійно розпоряджатися коштами, отриманими від надання платних послуг, встановлювати мінімальний та максимальний обсяги навчального навантаження педагогічних і науково-педагогічних працівників. За університетами закріплено окремі права на створені ними об'єкти інтелектуальної власності, права відкривати банківські рахунки та користуватися банківськими кредитами; розширено участь університетів у формуванні структури й обсягів державного замовлення на підготовку фахівців із вищою освітою тощо.

Однією з основних проблем реформування української системи вищої освіти є визначення форм і меж автономії закладів вищої освіти задля ефективного їх функціонування, а також підтримання балансу між ступенем автономії та державним регулюванням навчального процесу з метою адекватного задоволення соціальних очікувань, зокрема поєднання ідеології вільного ринку з дотриманням принципів соціальної справедливості. Зосередження функцій управління університетами в державних установах призводить до жорсткої уніфікації підготовки фахівців, що звужує їхні професійні горизонти, зменшує гнучкість реагування системи освіти на запити ринку праці тощо. У випадку передачі управлінських функцій академічним структурам виникає загроза ізоляції університетів від суспільства. Розширення автономії університетів потребує, по-перше, інституційної готовності до цього самих університетів, по-друге, визначення критеріїв оцінки якості освіти і набору інструментів для цього. Міжнародні та європейські документи пропонують вирішувати цю дилему шляхом посилення суспільного контролю за якістю освіти, оптимізації й певної децентралізації управління вищою освітою.

Концепція розвитку вищої освіти спрямована на досягнення академічної, кадрової, організаційної та фінансової автономії українських національних університетів подібно до провідних вищих навчальних закладів Європи та США. Автономія університетів розглядається не як самоціль, а як необхідний інструмент досягнення високої освітньої якості, конкурентоспроможності, можливості комерціалізації власних нових доробок для подальшого розвитку наукової бази університетів.